

2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Редакція від 27.04.2022. База даних «Законодавство України» Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 17.04.2023).
3. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення від 8.01.1993 року. База даних «Законодавство України». Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: [www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20\(93\)%201.doc](http://www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20(93)%201.doc) (дата звернення 17.04.2023).
4. Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину. Рішення Ради суддів України від 01.04.2021 № 763/0/15-21. База даних «Законодавство України». Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0763910-21#Text> (дата звернення 17.04.2023).
5. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого [...]. Закон України від 15.03.2022 № 2128-IX. База даних «Законодавство України». Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text> (дата звернення 17.04.2023).

УДК 327:341

Фліссак К. А.

*д.е.н., проф., професор кафедри
міжнародного права та міграційної
політики, Західноукраїнський
національний університет*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В ХХІ СТОЛІТТІ У ПОШУКУ НОВИХ ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ

Після 24 лютого 2022 р. в Україні та у світі з новою силою спалахнули дискусії про сучасний стан міжнародного права, його роль у попередженні та врегулюванні конфліктів, а також про перспективи його розвитку. На даному фоні зростає кількість виступів у науковій та публіцистичній літературі з приводу того, що міжнародне право неспроможне реагувати на виклики сьогодення, а в найбільш радикальних висловлюваннях взагалі звучить теза, що воно де-факто припинило існування через дії агресивно налаштованих акторів міжнародних відносин.

Вважаємо, що попри наявність доволі значних підстав робити вищенаведені твердження, такі автори концентрують увагу винятково на факті неспроможності існуючого міжнародного права розв'язати наявні проблеми. При цьому за межами розгляду залишається пошук реальних

причин такого стану справ та відповіді на запитання, чи можливо було уникнути даної ситуації.

На нашу думку, до такої глобальної кризи міжнародне право йшло починаючи з 90-х років ХХ ст. Для того, щоб підтвердити наведену точку зору, доцільно згадати, що системи міжнародного права, які виділяються сучасною наукою, тісно переплетені та взаємопов'язані із поняттям систем міжнародних відносин [1; 2]. Генезис останньої із них пов'язується із рішеннями конференції у Думбартон-Оксі 1944 р., Ялтинської та Потсдамської конференцій 1945 р., які були зафіксовані на Сан-Франциській конференції 1945 р. Саме остання із них прийняла рішення про створення ООН.

В останні десятиріччя на адресу ООН звучить чимало критики з приводу зниження ефективності даної організації. При цьому здебільшого ігнорується той факт, що система міжнародних відносин та міжнародного права, створена в 1945 р., формувалась та була орієнтована на роботу в умовах двополярного світу з рудиментами колоніалізму. В них ООН та її інститути функціонували досить ефективно. Так, практично було ліквідовано колоніальну спадщину, яка погано корелювала із принципами рівноправності і самовизначення народів та поваги прав людини і основних свобод. Попри окремі локальні збройні конфлікти та війни, які подекуди спалахували в окремих куточках світу, системі ООН вдалось запобігти конфронтації, яка б могла призвести до третьої світової війни або до нових фактів застосування зброї масового ураження. При цьому активно розвивалась система міжнародного права, адже саме у проміжку 1945-1990 рр. було прийнято ряд вагомих документів. Серед них можемо згадати, наприклад, Віденську конвенцію про дипломатичні зносини 1961 р., Віденську конвенцію про право міжнародних договорів 1969 року, Заключний акт Ради з Безпеки та Співробітництва у Європі 1975 р. тощо.

Розпад біполярної системи наприкінці 80-х рр. – на початку 90-х рр. ХХ ст. призвів до транзиту із короткочасним періодом фактично однополярної (90-ті рр. ХХ ст.) до багатополлярної системи міжнародних відносин. Саме в цей час міжнародне право почало зазнавати ерозії, наслідки якої ми спостерігаємо сьогодні. В кінці 90-х рр. ослаблення ООН з одного боку, та зростання геополітичних амбіцій із реалізацією відповідних проектів з іншого, мали наслідком наростаючі за інтенсивністю, тривалістю та наслідками конфлікти, які нерідко переходили у збройні. Найяскравішими проявами останніх стали війни у Югославії 1999 р., Афганістані 2001-2021 рр., Іраку 2006 р., Лівані 2007 р., Грузії 2008 р., Лівії 2011 р. При цьому ООН виявилась неспроможною справити істотного впливу на запобігання ним або вплинути на їх перебіг.

Все це дозволило констатувати початок кризи системи міжнародного права Ялтинсько-Потсдамської епохи. Головною проблемою стало те, що провідні актори міжнародних відносин зробили із цього різні висновки. При цьому, на нашу думку, жоден із них не був оптимальним. Так, здійснивши дещо спрощену їх класифікацію, ми отримуємо три основних підходи. По-перше, це спроба ряду країн здійснити підміну міжнародного права системою міжнародного порядку, заснованого на правилах, яка іноді доповнюється

використанням принципу екстериторіальності власного законодавства. По-друге, це ігнорування наявних проблем з сподіваннями, що міжнародне право є саморегулюючою системою, яка здатна самостійно відновитись до попереднього стану. По-третє, це повернення в управлінську парадигму країн, які в минулому тяжіли до моделі імперського типу, підходів, орієнтованих на експансію власного життєвого простору з повним або частковим ігноруванням як міжнародного права, так і усталеної системи міжнародних відносин, які склались впродовж другої половини ХХ ст.

Всі три зазначених підходи мають контрпродуктивний характер і неспроможні розв'язати накопичені проблеми. Зокрема, перший із наведених підходів перебуває на межі із порушенням, а іноді і за нею, базового принципу міжнародного права *par in parem non habet imperium*, трансформований згодом у Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва у Європі у принцип суверенної рівності держав. Щодо прихильників другого підходу, то така позиція ігнорує той факт, що будь-яка саморегулююча система також має межі стійкості, по досягненню яких вона може виявитись неспроможною відновитись до попереднього стану. У найбільш радикальних випадках може виявитись пройденою так звана «точка неповернення», після чого неможливим стане навіть збереження існування такої системи. Вважаємо, що сучасне міжнародне право давно пройшло поріг самовідновлення і для подальшого збереження миру і безпеки в планетарному масштабі людство потребуватиме рішучих дій по його реформуванню. Останній із наведених вище підходів безумовно направлений на злом існуючого міжнародного права як такого. Причому мова йде не тільки про безпосередню збройну агресію як інструмент зовнішньої політики, але і про агресивну експансію, яка базується на культурній та/або релігійній експансії, орієнтованій на «відновлення періоду розквіту власної держави».

Вище ми поставили запитання, чи можна було уникнути такого розвитку подій? На нашу думку, із значною долею ймовірності зробити це було неможливо, оскільки циклічний характер розвитку людської цивілізації передбачає періодичну зміну парадигм в суспільних (в т.ч. і правових) відносинах, яка здебільшого відбувається внаслідок значних конфліктів. Єдиний глобальний сценарій, який би дозволив зберегти попередній стан справ, описали у своїх працях Ф. Фукуяма та його послідовники, які обґрунтовували теорію «кінця історії».

Об'єктивний характер історичного процесу показав, що більш аргументовано все ж залишається інша модель, відома під назвою «зіткнення цивілізацій» (автор – С. Хантінгтон) [3]. В умовах її реалізації криза міжнародного права була неминучою. Разом з тим, це не означає, що процес еволюції права повинен зупинитись. Навпаки, кризові явища початку ХХІ століття повинні послужити активним стимулом для пошуку нових моделей взаємодії країн та їх об'єднань саме на засадах загально визнаного міжнародного права, яке, з одного боку, поважатиме суверенітет держав та права, притаманні суверенітету, а з іншого боку, встановлюватиме чітку та дієву систему припинення правопорушень на міждержавному рівні із можливістю притягнення самих порушників до відповідальності. Війна в Україні ще раз слугуватиме підтвердженням даної тези.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Дмитрієв А.І., Дмитрієва Ю.А., Задорожній О.В. Історія міжнародного права. К.: Видавничий дім «Промені», 2008. 384 с.
- 2.Міжнародні системи і глобальний розвиток : підручник / Кер. авт. колективу О.А. Коппель; за ред. Л.В. Губерського, В.А. Манжолі. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. 606 с.
- 3.Huntington S. Clash of civilisations. Foreign Affairs. 1993, summer. P.22-49.

УДК 340

Шеховцова Т .О.

аспірантка *Запорізького національного університету.*

Науковий керівник:

*д.ю.н., професор Удовика Л. Г.,
Запорізький національний університет*

ПРАВА ЛЮДИНИ І СМЕРТНА КАРА В ІСЛАМСЬКОМУ ПРАВІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Формування багатополярного світу, яке активно відбувається з кінця ХХ ст., супроводжується зміщенням акцентів та оформленням декількох «центрів сили», серед яких не останнє місце займають країни Арабського Сходу. Х. Бехруз справедливо відзначає, що посилення позицій ісламу та його впливу на події у світі свідчать про те, що в сучасних умовах мова йде про визнання ісламу в якості одного з найважливіших чинників трансформації політичної та правової карти світу [1, с.54]. Разом з тим, оформлення сучасної міжнародної системи і нового міжнародного правопорядку обумовлює проблеми у функціонуванні ісламських правових систем на сучасному етапі їх розвитку, призводить до суттєвих внутрішніх і зовнішніх їх трансформацій, пошуку такої моделі розвитку, яка задовольняла б інтереси держав, суспільств відповідних країн і окремих індивідів, забезпечувала баланс між світськими та релігійними початками ісламського права.

Наріжним каменем критики ісламських правових систем виступають права людини. Незважаючи на те, що конституції арабських країн закріплюють ряд загальновизнаних універсальних прав і свобод людини, ця тема постійно опиняється в центрі конфліктів, які призводять до утвердження негативного погляду на сутність ісламської правової системи у цілому. Особливо це стосується смертної кари як різновиду кримінального покарання в ісламському праві, яка продовжує існувати у ряді арабських країн і викликає занепокоєння світового співтовариства.

Метою роботи є дослідження сучасного стану і перспектив подальшого розвитку інституту смертної кари як різновиду кримінального покарання в країнах Арабського Сходу.

Методологічним підґрунтям дослідження впливу глобалізації на трансформацію ісламських правових систем у цілому та інституту прав